

מסות ורשימות

א. ר. מלאכי: מסות ורשימות, הוצאת "עונן" על-יד ההסתדרות העברית, ניו-יורק 1937.

מחבר הספר שלפנינו הוא מן הביבליוגרפים הטובים שלנו. מאמריו הרבים בעברית ובאידית, הספרים שהוציא, קובצי-המכתבים של סופרים ידועים שפירסם עם הערות והארות — כל מלה הראו אותו כסופר מתונן ופורח. זאין הוא איש-מדע יבש, יש לו ענין חי בכל בוגיה ומיסריה של תרבותנו צרובת-הגוונים, אף סגנונו הוא פשוט וכהיר. אין הוא ביבליוגרף בטובנה המצומצם של המלה הזאת, אלא גם, כמידה מסויימת, היסטוריון וחוקר הספיקות.

"חולשה" מיוחדת יש לו לאנשים נשכחים ומעשים נשכחים בספרותנו. סופרים, שהופיעו ככוכבים בשמי ספרותנו ופתאום נעלמו, נזכו או הואפלו על-ידי כוכבים גדולים מהם, שנתגלו בקרבם, או טשום מעשים חשובים יותר. יש גם סופרים בעלי-כשרון וטרוכי הגוונים, שקנו להם שם בספרות במקצוע מסויים ומשום כך טושטשו ונשכחו זכויותיהם במקצועות אחרים של הספרות. כמה קוראים, אפילו מן המשבילים שבהם, מכירים, למשל, את שלום-עליכם הסיקרי? או כמה קוראים יש-להם ידיעה אודות ביאליק הפוליטוניסט? וכמה מנה קוראים עוד-זוכרים עתה סופר כאברהם פאפירנא, שהיו לו, בשעתו, זכויות לא-קטנות בהתפתחותה של הכפיה רת-הספרותית שלנו? ודווקא אנשים וענינים כאלה זיכים לתשומת-לבי המיוחדת של מלאכי, המטפל בהם מתוך

אהבה ומסירות. ובוה הוא עושה "הסדר של אמת" עם ספרותנו.

ספרו "מסות ורשימות", המכיל קרוב למאתים עמודי דין, בעיקר, בנושאים מסוגים אלה. הספר הוא בעצם קובץ של מאמרים, שהמחבר פירסם בזמנים שונים בעתונות העברית באמריקה. המחבר אומר, על סמוריו, בהקדמתו הקטנה: "אתרים — אולי אין איתור היצוני ביהם והחוט המקשר אותם הוא רפה, אולם רוח אחד מקיף אותם ובכללם הם מכילים תוסף לתולדות ספרותנו החדשה — מקצוע שעדיין לא עובד כל צרכו אצלנו". אולם אנו מצדנו יכולים להוסיף, שלא רק "חומר" לתולדות-ספרותנו מכיל הספר; כמה מאמרים שבספר הם הערכות, סוגנוראפיות וכיונראפיות. שיש בהן ענין לא בלבד לחוקר-הספרות וההיסטוריון, אלא לכל קורא עברי משכיל.

המאמר הראשון שבספר הוא הערכה על יהודה לייב קאנטור, העורך של העתון היומי המודרני הראשון בעברית, "היום". במעשהו הנוער, הוצאת "היום", גרם העורך, שהיה בעל השכלה רחבה ומעם אירופי, להתקדמות ניכרת של העתונות העברית ברוסיה. עם הופעתו, אף "המליץ" ו"הצפירה" שהיו שכיחי עונים מוכרחים היו, מטעמי התחרות, להתחיל להופיע יומיים וגם לשנות קצת את תכנם וסגנונם — לפי רוח הזמן. המאמר על קאנטור כתוב יפה, ברנש חם ומתוך חיבה, ונקרא בעונג. חבל שהמחבר לא ציין, בתחילת המאמר או בסופו — וחמרון זה ישנו גם בשאר המאמרים — את השנה שבה נכתב. בשווא

מספר לנו, למשל, "שהגיעה שמועה רעה: י. ל. קאנטור איננו!" — רוצים אנו לדעת מתי נתקבלה ידיעה זו. אותו הקורא שקרא את המאמר, כשפורסם ראשונה בכתב-עת, ידע מתי, אבל אנחנו מוכרחים לחפש קודם אינפורמציה זו באיזה לפסיקון או באנציקלופדיה.

שני המאמרים "שלום-עליכם הסופר העברי" ו"שלום-עליכם בתור מבקר" דנים בצדדים בלתי-ידועים כל כך מוציאת הסופר הגדול. אנו רואים את מצעדיו הראשונים והזהירים של סופר-העם האוב, שהתחיל את הקריירה הספרותית שלו, כמה סופרים אחרים בתקופה הזאת, במשלוח מכתבים וקורספונדנציות לעתונות העברית, והצטיין כבר בהתחלתו, כמו, למשל, במאמרו ב"המליץ" על "שאלת-המלמדים", בשפתו הפשוטה והבריאה, שלא במנחג הימים ההם. שלום-עליכם לא עזב את השפה העברית גם לאחר-כך, כשכבר התחיל לכתוב אידית; הוא רק עשה מלחמה — ובעתונות העברית — להכרת השפה האידית. הוא גם פעל הרבה לטיהור האידית הספרותית של הזמן ההוא על ידי שורת הפליטונים המצויינים "קבוצת סופרים" על תופעות שונות בספרות העברית והאידית, שפירסם אז בעתונות העברית יחד עם י. ה. רביצקי, בצורת מכתבים בין אלדר וטיידל.

גם אילו שנים לאחר-כך, כשנעשה מסורקס מאד בזכות יצירותיו באידיש, לא שכח את אהבת-ינעוריו לעברית, "לשון העבר והעתיד", כפי שהוא עצמו קורא לה, ו"תלום-חיינו בעת האחרונה

היה — לראות את כל כתביו מתורגמים ללשוננו הלאומית". תלומי זה קויים — על ידי תרגומי המצויינים של חתנו הסופר י. ד. ברקוביץ, שהציל את שלום-עליכם גם בשביל בית-הספר העברי והקורא הארצישראלי.

בעבודתו "גורדון בתור מבקר", מראה המחבר על מקומו של המשורר המפואר י. ל. גורדון בבקורת העברית. מלאכי בא לידי מסקנה, ש"לא יצר גורדון בבקורת דברים שלמים". וש"השקפה על הספרות ודבריה-הבקורת שלו נראים לבני-דורנו תמימים קצת, אבל בשעתו הייתה בקורת כזו דרושה ומועילה מאד" ו"השפעתו ניכרת על כמה מבקרים" ו"מדריכו למד גם פרישטמן".

ענין מיוחד יש בשני המאמרים על מורים ווינטשאווסקי. במאמריו אלה עוסק מלאכי בעיקר בציון זכויותיו של וינטשאווסקי באחד הפונים הראשונים של ספרות סוציאליסטית בעברית. במאמרים שלומים ומרונות מענינים של המדבר, שהיה מידריו של תואטאראן הסרי ציאליסטי ומשום כך יש בהם נעימה ליידיה נונעת עד הלב. אנו-לומדים, למשל, לדעת, מתוך הזכרונות, כי גם לאחר שווינטשאווסקי עבר לקומוניסטים, שמה בלבו את אהבת-ינעוריו לעברית ולא חדל מלהתענין בספרות העברית החדשה, וגם בשנותיו האחרונות כתב עברית. בזכרונות אלה אנו מוצאים אפיוודה מענינת, שבשנת 1898 עלה בדעתם של ווינטשאווסקי וא. ליעסין (המשורר היהודי הידוע, עורך "ציוניסט") להנהיג מדור עברי ב"סארווערטס" ולכתוב שם מאמרים משותפים (על שאלות סוציאליסטיות) כחתימת השמות אלדר וטיידל, אלא תכניתם זו לא יצאה אל

הפועל (כפי שקיעסין סיפר לי, כתב, הוא גוסס, את מאמרו הראשון, אבל נוינטשווסקי לא הביא את מאמרו, מפני שהתקשה אז, כביאורו, לכתוב בעברית על דברים רציניים).

בספר שלפנינו ישנם עוד מאמרים ודשימות אלה: על יוסף יהודה לרטר, פו שהיה בימי עלמויו סופר עברי מחונן וסופו התנצר, אברהם יעקב פאפירנה — אחד המבקרים המודרניים הראשונים שבספרות העברית, שפירסם גם עבודה על הרמזה ("הדרמה", ערכ"ז), שממנה יכלו הקוראים העברים

לקסוד, בפעם הראשונה, מה זאת דרמה, ומה הם הכללים שלפיהם היא נכתבת; מאמר על משרגיתובסקי לאור הבקורת הראשונה — איך הגיכה העתונות העברית על יצירותיו הראשונות של המ-שורר; מאמר על הפליטון של ביאליק — על נפתלי הרץ שולמאן — איש ש"ה היה אחד הראשונים להדליק את נר ההשכלה במבואות האפלים ב"תחום המושב" ברוסיה ופעל בתור סורה, מחבר ומוציא-לאור"; על אוסישקין הסופר; מאמרים פובליציסטיים, זכרונות והערכות על סופרים ומנהיגים; מאמר בשם "סופר

וחכם" — על ד"ר יוסף קלוזין — נר; מאמר בשם "חכם ושר" — על הבארון דוד גינצבורג, שפעל הרבה בשדה חכמת ישראל וגם היה עסקן מסור לטובת אחיו הנדבאים ברוסיה; על מרדכי בן הלל הכהן; בן-אביגדור — הסופר שנעשה מו"ל עברי מובהק, וחונן סהל-קוראים עברי, וש"ע-לידיו נוצר שוקה ספרים העבריים; אלכסנדר הר כבי — הסופר העברי-אידי פופר לארי שבאמריקה, שנתפרסם בתור על-ידי ספרייה לימוד והמלונים האנגליים-אידיים שלו; על גרשון דונצ'ווינג

— אחד היוצרים של העתונות העברית באמריקה, הידוע, בעיקר, בין הקוראים העברים בפארודיות בסגנון התלמוד שחיבר; על יוליאן קלאצקא — הפאטר ריוט הפולני, הסופר והמדינאי הידוע, שמת בקראקא כקאתולגן אדוק וכפרופי-סור באוניברסיטה הפולנית שם, אולם בנעוריו היה מפורסם כיהודה לייב, העילגוי היהודי, שעוד בהיותו ילד בן תשע שנים יצא לו שם כ"משורר", ול"בריסציה" שלו הופיע קובץ שיריו העברים בשם "סנחתיתודה".

היום וויינג